

OKUMA GRUBU ÜYELERİNİN DEĞERLENDİRME VE YORUMLARI

Gargantua ve Pantagruel, François Rabelais

Rabelais'in kitaplarında her şey grotesk, olay örgüsü, üslup, sözler. Rabelais üslubu aptalca-ironiktir. Bu nedensiz değil, bugün bile dilimizde yer etmiş bir deyiştir "gargantuesque" deriz. (Bir vurgu sözü- Bir şeyin gargantuan olduğunu söylerseniz, çok büyük olduğunu vurgularsınız.)

Her şey çok büyük: kahramanımızın vücudu, yiyecek ve içecek miktarları, harcamaları, Gargantua'nın kıyafetleri, hatta hareketleri ve tutumları.

Kitapta geçen renkler mavi ve beyaz. Bu bize Oburix'i hatırlatıyor. Belki de tüm çizgi romanların kökeni buradadır? Düşmana edilen küfürler ve beddualar, "Tenten" de Kaptan Haddock için kuşkusuz parlak bir örnek. Sadece Hergé'nin tüm karakterleri ve Walt Disney v.b. çok garip bir şekilde aseksüeller. Oysa tersine Gargantua; Sodom ve Gomora ile Nectar ve Ambrosia arasında cinsellikle, koku ve tatlarla doludur.

Daisy Duck'la -ama Milo'nun Venüsü veya Knidos'un Afroditinde de- deliksiz "kapalı" beden örneklerimiz var. Günlük deneyimimiz şu: vücut açıklıklarımız var, nefes alıyoruz, terleriz, hapşırırız, yer ve içeriz vs. "Gargantua" ve "Pantagruel" de açıkça belirtildiği gibi.

İşte bazı küfür örnekleri:

Pisboğazlar, dilenciler, dişi kırıklar, havuç kafalılar, uyuz köpekler, götü boklular, serseriler, yüzüzler, aylaklar, açgözlüler, şiş göbekler, farfaralar, ciğeri beş para etmez herifler, hödükler, odun kafalılar, lüpçüler, sürüngen

hırsızlar, kendini beğenmişler, soytarılar, miskinler, beyinsizler, avanaklar, dangalaklar, kafadan çatlaklar, salaklar, zırtapozlar, maymunlar, tezek sığırtmaçları, bok çobanları ve daha bir sürü berbat küfürler!

Yazılan pek çok eserden ikisi Rabelais etkisini gösteriyor ve bu da yüzyıllar sonra: Günter Grass'ın "Teneke Trampet" ve Thomas Pynchon'un "Yerçekiminin Gökkuşaağı". Elbette daha isimlerini sayamayacağım pek çok kitap var.

Rabelais'in kendisi bir keşişti, ancak kutsal Katolik kilisesi tarafından yakılma riskini göze almayacaksa, ifadelerine dikkat etmesi gerekiyordu. Aslında Rabelais, aptal, kaba bir devi kamuflej olarak ve "devasa davranışını kilise ve orta çağ toplumunun eleştirisi için kılık değiştirdi. Ama yine de özgür Metz şehrine kaçmak zorunda kaldı.

Rabelais masalının pikaresk tonu, (Picaresque: kabadayı ve dolandırıcı) Thelème "manastırı" Ütopyası anlatıldığında önemli ölçüde değişir.

Bina hem erkekler HEM DE kadınlar için düşünülmüştür. Herkes istediği zaman çıkıp gidebilir. Müzik, doğancılık, en az beş dil, eğlence, seçkin kıyafetler ve yiyecekler günlük rutinin bir parçasıdır. 100'den fazla odada tek bir saat bulamazsınız. Bu ne anlama geliyor? Zamanın olmadığı mı yoksa saatin zamanı öldürdüğü anlamına mı?

Az önce Proust'un "Kayıp zamanın izinde" sini okuduk. Thelème'i ve manastırın tek kuralını bulalım: "Ne istiyorsan onu yap!"

Thomas Kutzli

FRANCOIS RABELAIS – GARGANTUA

Rabelais'de çoklu bir perspektiften bakıyor insana; din evet, ama dünyayı kavrayış sadece din yoluyla olmaz demeye getiriyor. Dini bakış açısı doğru olabilir ama başka bakış açıları da vardır doğru olan. Montaigne'i getiriyor aklıma. Onun yazılarında da aynı tavır görülür, bir farkla o ciddi bir ifadeyle yazar. Rabelais ise dinin yerleştirdiği korkuları ve tabuları son derece eğlenceli bir tavırla tartışmaya açıyor. İnsanı ruhani olmaktan çıkarıyor. Tanrının suretini taşıma yükünden sıyrılıyor, etiyle, kemiğiyle obur, açgözlü, yalancı, dürüst, saf, aşık ve oyuncu kimliği ile insanı yerli yerine oturtuyor. İnsanın bilinçli ve özgür olmasının önemini vurguluyor. Böyle düşünebilmesi çağının dünya algısı, çağının ihtiyacı gereği de olsa, Rabelais bir din adamı olarak kendini bu yeni düşüncelere kapatmamış ve başına gelecekleri bile bile, çağının ihtiyacına katkıda bulunarak yolu açanlardan olmuş. Son derece cesur. Yarattığı atmosfer, karakterler ve mecazı bana ressam Pieter Brueghel'i hatırlatıyor. Brueghel'de, politik düzensizlikler ve Flaman dinsel çelişkilerinin çok olduğu, karışık bir tarihi dönemde yaşamış. Her iki sanatçı da halk mizah geleneğinden yararlanıyor. Gargantua tiplemesi bu mizah geleneğinin çok iyi bir örneği, kitap 1534 yılında yazılmış. Brueghel'in eserleri sanki Rabelais'in dünyasını görsel hale getiriyor. Brueghel'in eserlerinde de zengin mecazi bir anlatım var. Komik şişman adam ve kadınlar. Aziz Antoine'ın İmrendirmesi, Büyük Balıklar Küçük Balıkları Yer, Okuldaki Eşek, Erdemler ve Kötü Huylar Serisi. Her Biri 1556-1568 yılları arasında yapılmış eserler. Rabelais'in tiplmeleri de kitapta Brueghel'in serilerine benzer seriler yaratmış. Ya da belki de öncelik sırasına göre tersini söylemek lazım,

Brueghel de eserlerinde Rabelais'in tiplmelerinin yarattığı seriler gibi seriler oluşturmuş. Özellikle yemek sahneleri insanın en temel ve olmazsa olmaz alışkanlığı, yemekle – yaşam arasındaki kuvvetli bağ her iki sanatçının da üzerinde önemle durduğu sahneler. Toplumun bize dayattığı bütün alışkanlıklar, dil, davranış, görgü ve ilişkiler orta çağın şölen izleğinde ortaya seriliyor. Bütün açıklığı, ciddiyeti ve komik yanlarıyla, Platon'un şöleninden beri, ele alınan bir durum şölen izleği ve yemek. İnsanların sınıf, dil, din, ırk ayırımının insani tavır bağlamında ortadan kalktığı yer yemek masası. Bu dokunuş, insanın salt insan olarak ele alınışının, ruhani bir varlık, inanan bir varlık ya da aşık ya da bilumum sıfatlarından arındırılarak salt insan olarak görünebildiği ortak bir alan. İşin ironisi de yapılan her kavganın, savaşın, kazanılmak istenen her kuruşun ve her amacın ardında aslında karın doyurma kaygısının olması ve fazlasını asla ve asla hiçbir yere taşıyamayacak olmamız.

Kitabı okurken düşündüğüm diğer konu, Rabelais'in ne kadar çok yazarı etkilediği. Rabelais olmadan J.Joyce ve diğerleri olur muydu acaba diye düşünmekten kendimi alamadım. Bilginin nasıl birbirine eklemli olduğunu.

Dikkatimi çeken başka bir konudan da şu:

Rabelais'i okurken yazarın Gargantua'nın ilk hocası olarak Sofist Thubal Holoferne adını seçtiğini gördüm. Thubal Holoferne gerçek bir karakter değil ama James Joyce'un Leopold Bloom'u gibi toplumda neredeyse gerçeklik kazanmış bir karakter. Holoferne'nin öğretisi boşa harcanan zamanı karakterize ediyor, birbiriyle ilgisiz biriken bilginin işe yaramazlığını. Yazar Eski Ahit öykülerinden Judit'in öyküsündeki Holoferne'nin adını kullanmış.

Wikipedia şöyle yazıyor: "Holoferne öğrencisi Gargantua'ya sadece işe yaramaz kitapları okutmakla kalmaz, aynı zamanda onun tüm dikkatini modası geçmiş hat sanatına yoğunlaştırarak okuduklarının kaligrafisini parşömene kopyalatır." Holoferne Gargantua'ya alfabeyi öyle güzel öğretir ki öğrenci tüm alfabeyi tersinden okuyabilir. (Bu arada 5 yıl sürer düzden tersten öğrenme) öğrencisine, Judit'i Yahudi metinlerini de tersinden okutur. Yine wikiye göre: "Bu 'büyük sofist doktor'un adı "karışıklık" a işaret eder. 2014 yılında ilk kez düzenlenen "eğitimde herhangi bir şey"

Fransız mizahi ödülü bu şanlı doktor anısına "Thubal Holoferne ödülü" adını benimsemiştir. " Edebiyatta olduğu gibi resim sanatında da Judith ve Holofernes Efsanesi sayısız ressam tarafından betimlenmiş. Öyküde İsrailoğulları'nın kurtuluşu anlatılıyor. Asurlular İsrail'i kuşatır, halka zulmeder, halk teslim olmak üzere iken güzel ve zengin bir dul olan Judith, hizmetçisi Abra'yla Asurluların kampına gider kötü Holofernes'i sarhoş edip başını keser. Resimlerde Holofernes'in zalimliği ve Judith'in güzelliği arasındaki zıtlık vurgulanır. Bazen de kadınların kişisel kin ve intikamı anlatılır, Yazar öyküdeki Holofernes'e gönderme yaparak, sanki eğitimde geçen değerli zamanı boşa harcayanların kafasını kesmek gerekir der gibidir.

Kısaca ben bu kitabı çok severek ve gülüp eğlenerek okudum. Okumamış olsaydım yazık olurdu.

Dilek Kutzli, Temmuz, 2020

Rebealais' le ilk tanışmam.

Kelimeleri arda arda koymaya zorlandığım an. Gargantua. Bir lokma iliği bulduk bulmasına da, nasıl açıklamalı?

-“Dibiniz kopsun.”

-...!

Mizah'ın öne geçtiği, absürt, imgelemeler, ironi,mistik,ütopik altında yatan felsefik görüş. Bir çok unsurun yer aldığı bu eseri, bir kaç kategoriye sığdırmak olası değil. Dil halk dilidir, köküne kadar iner. Anlatılan masal kendi yaşamıdır. O yüzden çarpıcıdır. Neredeyse her bir paragrafı alıp açıklamak, her bir söze anlam yükleyip ardını aramak olasıdır.

-“Eşşek suratlılar, canı çıkasıcılar ”

-... (!)

Rabelais güldürmeyi amaç edindiğine değinsede önsözünde, gerisinde yatanı aramak, anlamak o kadar da kolay olmaz. Okuru, eğlenmeden öteye, düşünmeye zorlar. Yaptığı her ironinin ardına düşer. Felsefik düşüncenin yoğunluğuna kaptırır kendini.

Ortaçağın skolastik dönemi. Baskı altındaki toplum.Otoriteye karşı insanı özgürleştirme çabası. Bu çaba ile birlikte gelişimini de izletir.Absürt anlatısı, kilise normlarını alaşağı eder ve burada başka bir kitleden söz eder.

-”Mars Tanrıya zincir vurulacağı güne dek

Bu alavera dalavera sürecek”

Toplum yapısının gerekliliklerini, nasılımı, niçinini ele alırken, asıl vurgu insandır. insanı ele alır. insan doğasını, doğallığını. Bunun yanında insan olma unsurlarını ortaya koyar.

Özellikle elli ikinci bölümden sonra “duvar” metaforu okuru çarpar.

“Girmeyin buraya ,doymak bilmez hukukçular, katipler, mübaşirler,evrakçılar...”derken şiirinde, toplumsal ve bireysel düzlemde özetler ”ikiyüzlüler,yobazlar,kartlaşmış maymunlar,odun kafalılar,kara böcekler, pinti simsarlar yüzü karalar...”Vurgu bireyselliğidir.

Sorgu kaçınılmaz olur. Duvarsız toplum, birey, ya da insan ? Bir çok anlamı ifade eden “duvar” burada, gerçek algı ve düşüncüyü saklayan bir örüntüdür.“Papazı papaz yapan cübbe değildir”.

Dante, cehennemine sığdıramadıklarını, Rabelais manastırına sokmaz.O gün için olması gereken toplum yazar açısından ütopik olan olması gereken toplum. Beş yüz yirmi altı yıl sonra bugün, Rabelais'in manastırı bizim için hala ütopiktir.

-Şerefe

Leyla Haciosmanoğlu

GARGANTUA - RABELAIS

İnsanın hayal gücünün olağanüstü kahramanlarla, olağanüstü olaylarla süsleyerek ortaya çıkardığı, ağızdan ağıza sürüp gelen, dilin tüm zenginliğini barındıran, halkların yarattığı en eski anlatımlardır masallar. Bir başka söyleyişle, tüm kültürlerin, kötülükle-kötülerle savaşta hep iyiliğin-iyilerin kazandığı ortak ütopyalarıdır bir anlamda.

Rabelais de bir masal anlatıyor bize; şövalye geleneğinden aldığı özü mizahi bir anlatımla örtüşürerek insanı, insanın tüm hallerini irdelediği ve “gülen kitap”adını verdiği Gargantua’da.

“Başka yola gidemiyor gönlüm

Sizleri dertler içinde görürken

Gülen kitap yeğdir ağlayan kitaptan

Gülmektir çünkü insanı insan eden,.” sözleriyle sesleniyor eserinin başında okurlarına.

İnsanın eğitimi her şeyden öncelikli ve önemlidir. Nerede verilirse verilsin eğitimi vereceklerin niteliğidir burada en çok üzerinde durduğu yazarın. Ortaçağdan Yeniçağa geçerken insanlığın üzerini örten karanlıkların ancak akıl ve bilimle kaldırılabilceğine inanıyor Rabelais. İncancı derin bir insan sevgisiyle besliyor.

Önce din eğitimi, sonra tıp eğitimiyle yetişen, kendini yetiştiren Rabelais, eserlerinde insanı en iyi bildiği çevrelerden hareketle anlatıyor. Din ve eğitim diye ortaya çıkıp halkı uyutanları ve unutanları mizahi bir dil kullanarak eleştiriyor. En büyük tepkiyi de yine o çevrelerden; din adamları ile üniversite hocalarından alıyor.

Dogmalara, zorbalara,kendini beğenmişlere, ikbal hırsıyla gözü kararanlara, kendini bilmeyenlere, “kürklü dilencilere”, “sahte çilekeşlere”, “takunyalı kara böceklerle”, doymakbilmez hukukçulara, yargıç eskilerine, zorbalara, insanları damgalayanlara, erdemi unutanlara, kışkırtıcılara, savaş yanlılarına, insanı iyilikten, güzellikten uzaklaştıran cehalete savaş açıyor.

İnsanı tüm doğallığı içinde ele alıp hicvediyor Rabelais. Dilindeki kaba sözleri, kişilerine koyduğu adları, anlatımdaki benzetmeleri doğanın yansımaları gibi duruyor.

Özgürlük en temel kavramı Gargantua’nın. İnsan ancak özgür bir ortamda tam anlamıyla sağlayabilir gerçek var oluşunu. Mutluluk da böyle ortaya çıkar. Bu çok uzak bir ütopya da olsa umudunu besler insanoğlunun Gargantua’daki şu dizeler.:

“Mars Tanrıya zincir vurulacağı güne dek^[L]Bu alavere dalavere çağı süreceksin^[SEP]Eşi görülmedik bir zaman gelecek sonra, Tadına doyum olmaz, hoş, güzel mi güzel bir çağ!

Coşsun yürekleriniz, buyurun o sofraya!”

Gargantua’nın on bir ayda annesinin kulağından dünyaya gelmesi bölümünde, yazar o yıllardaki doğum süreleriyle, doğum inançlarıyla ve aklın kabul edemeyeceği toplumsal kabullerle ince ince alay eder.

“İnanın bana, akli başından gidip şaşkına dönen halkın toplandığı yer Sorbonne’du, bugün değilse de, o günlerde Paris’in kaderi orada saptanıyordu.” diyerek üniversite hocalarını,

“Yargıçlar süreyi uzatmakta doğadan da ileri giderler ve kendi yazdıklarını da bozarlar.”diyerek yargıçları,

“Papazların dünyanın kakasını, yani günahlarını yemeleridir. Birer kakayiyici olarak inlerine, yani manastırlara, keşişhanelere sürerler onları. Medeni ilişkilerden uzak tutulur bu yerler, bir evin helaları gibi.”diyerek manastırları ele alır oldukları gibi ve anlatır onları masalına dahil ederek.

Ütopyası “Theleme Tekkesi”nin büyük kapısı üstündeki yazıtı yazdırır onların ve onlar gibi oraya giremeyeceklerin adlarını.

“Theleme Tekkesi” ile özgürlüğe, erdeme, dostluğa, barışa, kardeşliğe, iyiliğe davet eder tüm insanlığı yüzyıllar ötesinden:

“Yüz akı, ışık, oyun / Burada onlar var yalnız... Siz girin buraya, baş üzre yeriniz var, Buyurun sizler, soylu yiğitler,kahramanlar, Kazancı, geliri bol yerdür bizim burası, Gelin, büyük küçük yüzlerce, binlerce gelin, konuklanırsınız, ağırlanırsınız burada. Hele sizler, en yakın dostlarım olursunuz, Siz güler yüzlü, şakacı, şen şakrak insanlar. Siz bütün sözü sohbeti yerinde olanlar.” diyerek.

“İstedğini yap çünkü özgür, soylu, iyi yetişmiş, kibar çevrede yaşayan insanların yaradılıştan içlerinde öyle bir içgüdü ve iti vardır ki, onları her zaman erdemli davranmaya ve kötülükten uzaklaşmaya zorlar: Onur dedikleri de budur.”

Yıkılmış manastırın temellerindeki muamma’da şunlar yazılıdır: “

“Mutluluk bekleyen zavallı insanlar. Dinleyin sözlerimi açık yürekle: ...

Bilebilirse başına gelecekleri (insanoğlu), Görebilirse şaşmaz bir doğrulukla Neler olacağını uzak yıllarda.

Bildiririm bilmek isteyenlere:

Bir çeşit insanlar çıkacak ortaya;

Fitne sokup düpedüz ve güpegündüz,

birbirine katacaklar herkesi.

ne şeref borcu kalacak, ne saygı borcu

Bozulacak her şeyin ölçüsü düzen

Çünkü, diyecekler, herkes sırasında

Bir yükseğe çıkmalı, bir aşağı düşmeli.

Ve işte bundan öyle bir hır çıkacak,

Öylesine çatışıp kakışacak ki herkes

Olmayacak şeyler anlatan tarihlerde

Bu türlü bir kargaşa bulamazsınız.

Uzun soluklu insanlık yolculuğu; iyiliğe, barışa inançla umutla sürülecek. Yüzyıllar öncesinden aktarılan tüm kültürel değerlerle beslenerek yarınlara aktarılacak.

“Ne mutlu Sonuna kadar direnebilmiş olana! ”

Emel Kadör

24 Ekim 2020

FRANÇOİS RABELAİS / GARGANTUA-PANTAGRUEL

Dipnotların ve metin içerisindeki yabancı dil aktarımlarının çokluğu nedeniyle zor ilerleyen bir okuma olduysa da, iyi ki okumuşum dediğim kitaplar arasına girdi Gargantua ve Pantagruel.

Rabelais hiç duymadığım bir isimdi. 1533’te doğan Montaigne ve 1466’da doğan Erasmus’un arasında yer almasına ve bu iki ismi daha önce duyup okumama rağmen Rabelais’i niye hiç duymadığımı düşündüm.

Mustafa Bey’in gönderdiği okuma metinleri, kitapları anlamlandırmamda çok büyük etken oldu. (Teşekkürlerü)

İyilik, kötülük, eğitim, din gibi toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm konuları, kendi yaşamından yola

çıkarak anlatan Rabelais'in her iki kitabında da bulmak mümkün.

Gargantua'nın önsözü çok aydınlatıcı geldi. Özellikle Ortaçağ hakkındaki yorum. Karanlık Ortaçağ diye belleklerimizde kazınan döneme başka bir bakış açısı kazandım. (.. Geleneği sürdürmek, bilgi verilerini çağdan çağa aktarmakta eşi bir daha görülmedik bir çaba ile başarıya ulaşmıştır.

Avrupa'yı bir boydan bir boya kaplayan manastırlar on, on dört yüzyıl sürece karınca yuvası gibi kaynamasaydı, mum ışığında inci dizer gibi dizmeselerdi binlerce el yazmasını, Homeras'tan, Vergilius'tan, Herodot'tan eser mi kalırdı uyanış çağına?..... İnsanlık birden bire mi uyanmış? Neye uyanmış?/ Önsöz'den)

Gargantua "Gülmek insana özgüdür" açılışıyla başlıyor ve gülmenin daha o zamandan devrimci bir eylem olduğuna dikkat çekiyor. Gülen kitap yeğdir ağlayan kitaptan, diyor. Yine benim için önemli olan bir değerlendirmeyi aktarmak istiyorum: DİL, YARATI VE GÜLME: (Gargantua'nın önsözünden) "öz ile biçim, içerik ile kalıp, düşünce ile dil birbirinden ayrılmaz bir bütündür Rabelais'in yapıtlarında.. Hiçbir kişi, hiçbir olay söz oluşmasından ayrı olarak düşünülemez, dil kaynaşmasının içinden biçimlenip doğarlar, varlıkları bu oluşun kendisindedir. Bu yaratma biçimi de öyle beklenmedik, görülmedik, alışılmadık bir süreçtir ki, komiklik bu süreçten doğar. Kahkaha ile güleriz, ama neden güleriz, çünkü bir sözcük birdenbire karşımızda şişeden fişkırmış bir duman gibi büyür büyür, koca bir cin oluverip oynar, sıçrar ve sendeler, Var ile yoku ayırmaz, aklımızı yitirecek, ölçülerimizi şaşırarak olur, bu olağanüstü olayı ancak gülmekle sindirebiliriz."

Ütopya üzerine konuşabiliriz belki. Thomas More'un Ütopyası ve Rabelais'in Ütopyası (Theleme Tekkesi)Thelma Manastırı hakkında...

Sevgi Çifter

Rabelaisin Gargantuası

Benim için değişik bir okuma deneyimi oldu. Mustafa beyin göndermiş olduğu makalelerin birinde okuduğum gibi Don Kişot aklıma geldi.Güldürürken dokunduran türden bir mizah ama makaleleri okuyunca daha nelere dokunduğunu anladım.

Yazar hem din eğitimi alıyor hem tıp okuyor. Nasıl farklı dallar ve nasıl bir öğrenme aşkı varmış içinde.. Zaten bütün bilgi birikimini kitapta görüyoruz. Sadece merak ettiğim acaba gerçek yaşamda da bu kadar yemeye düşkün meraklı mıydı ve gurme boyutunda mıydı ?

İşkembe konusunda makalelerde okuduğum bir bölüm çok ilginç geldi. İşkembe dışkı ile ilişkili olmasına ve ne kadar yıkanırsa yıkansın içinde bir miktar dışkı kalacağı ve işkembe yendiğinde yenen ile yenilenin arasındaki sınırların yok olduğunu,bunun karın bölgesinde olmasının ise yok olanla hayat verenin aynı noktada buluştuğu şeklinde açıklanmış.

Gülmenin şeytan işi olduğunu ancak Rabelais'in bunun aksini ispatlaması ne güzel. Bize de büyükler hep çok sesli gülmeyin derlerdi. Bunu yıkmaya çalışması beni çok etkiledi.

Kısacası İSTEDİĞİNİ YAP diyor ya bu da çok güzel.

Ve tam da kilise ile çanları teslim ettiği bölümde siyaseti ayırmak istemiş.. Yıllarca laiklik dediğimiz şeyi nasıl güzel anlatmış..

Makaleler kitabı anlamama çok faydalı oldu..Okumanızı tavsiye ederim.

Nuray Demirezer Kaya

gargantua ve pantagruel üzerine

bahçeyazı okuma grubu olarak, son iki yıl içinde güncel yapıtlar yanında romanın çıkış noktasını ve önemli noktalarını oluşturan yazarlar ve onların "temel" yapıtlarını okumayı da sürdürdük.

bu bağlamda üzerinde durulması gereken yazarlardan birisi de fransız yazar "fronçois rabelais"ti. bu nedenle 2020 yaz ara döneminde bu yazarı ve önemli yapıtı gargantua'yı tanımayı ve tanıtmayı düşündüm.

aslında rabelais'in beş kitaplık dizi romanının ilk ikisi türkçeye çevrilmiştir ve bunlardan daha çok bilinen ve dikkât çeken "gargantua"yı asıl kitap olarak belirledim. her iki kitap (çevrilmeyen diğer üç kitapla birlikte toplam beş kitapla birlikte) aslında tek bir kitaptır. ikinci kitap gargantua'nın oğlu olan "pantagruel"i anlatan, ancak yazımı daha önce olan aynı adlı kitaptı. bunu da aynı dönemde okumak isteyenlere önerdim. görüyorum ki okuyan arkadaşlarımızın sayısı toplam sayımız göz önüne alındığında çok olmadı.

bu kitabı irdelemeye geçmeden, söz konusu kitaplarla çeşitli bağlantılarını kuracağım bazı yazar ve kitapları tarihsel kronoloji içinde anımsatmak istiyorum.

1478 şubat: thomas more'un doğumu

1494 f. rabelais'in doğumu

1516 t.more'un ütopya'sının yayınlanması

1532 f.rabelais'in ('alcofribas nasier' takma adıyla) "pantagruel"i yayınlaması

1534 f.rabelais'in ('alcofribas nasier' takma adıyla) "garnatuel"i yayınlaması

1535 temmuz: thomas more'un kilisenin kurallarına aykırı hareket etmesi nedeniyle idam edilmesi.

1545 f.rabelais'in tiers livre (3. kitap)'ı yayınlaması

1547 eylül: miguel cervantes'in doğumu

1552 f.rabelais'in quart livre (4. kitap)'ı yayınlaması

1553 nisan: f. rabelais'in ölümü

1564 f.rabelais'in cinquisme livre (5. kitap)'ının yayınlanması

1605-1615: ç cervantes'in "don kişot"u yayınlaması

1616 nisan: miguel cervantes'in ölümü

1667 kasım: jonathan swift'in doğumu

1713 kasım: laurence sterne'in doğumu

1726 jonathan swift'in "gülliver'in gezileri (devler ve cüceler ülkesinde)"nin yayınlanması

1745 ekim: jonathan swift'in ölümü

1759-1767: laurence sterne'in "tristram shandy-bir beyefendinin hayatı ve düşünceleri"ni yayınlaması

1768 mart: laurence sterne'in ölümü

yaklaşık 300 yıllık bir dönemde yazılan bu yapıtlar aynı zamanda edebiyatın, daha da özelde romanın köşe taşlarını oluşturan yapıtlardır.

more'un "ütopya"sındaki akılcılıkla ama inancı da herhangi bir dini vazetmeden kurulacak yeni dünyanın olabilmesi için en az iki unsurun gerçekleşmesi, bu aşamaların katedilmesi gerekiyordu.

bunlardan ilki "kilise"nin baskısı ve etkisinin ortadan kaldırılması, bu amaçla eleştirilebilmesi ve orta çağdaki konumundan farklı bir yerde olmasının genel olarak kabul görmesiydi.

henüz more kiliseye aykırı düşünceleri ve tutumu yüzünden idam edilmeden önce rabelais'in bu

gerçeği görmesi, onun yapıtının ana çizgisini, yani "hiciv" boyutunu oluşturan aslı nedendi. ikincisi de yeni ve akılcı dünyayı kuracak olan "özgür birey"lerin varolması, yaratılması, ya da oluşturulması, belki de değiştirilip dönüştürülmesiydi.

bunun ifadesi de "insan beden"i üzerindeki düşünce ve uygulamaların en azından bilimsel bağlamıyla özgürce gerçekleşebilmesiydi.

bunların her ikisini de o dönemin koşulları içinde mümkün olan tek yolla anlatması mümkün olabilirdi rabelais'in: "gülmece ve hiciv"

dolayısıyla biçim ve içeriğiyle gargantua asıl olarak bu dönüşümün değişimin temel unsurlarından birisini amaçlayan hedefleyen bir metindir.

o zamana kadar mevcut olan metin ve anlatılara baktığımızda şu temel özellikleri görürüz:

inançlı herkesin en azından duyarak, dinleyerek erişebileceği dinsel metinler en temel metinlerdi ve bunlar yalnızca inancı vazederler ve kesin emirleri dikte ederlerdi. onlara aykırı davranmak ve düşünmek söz konusu bile olamazdı, ortaçağın engizisyon mahkemeleri ve afaroz mekanizması bunun için çalışıyordu.

ikinci grupta aslında sayısı çok olmayan, çoğu astronomiye airt bilimsel(?) metinlerdi. bunlar da sadece belirli bir kesimin anlayabileceği sıradan insanın ulaşamayacağı metinlerdi, erişmek ve okuyabilmek için bazı olanakların varlığını, özel konuları ve özel bir çabayı gerektirirlerdi. toplumun aşağı katmanlarının bunlara erişimi de kavraması da mümkün değildi.

ve üçüncü grupta bir takım demeceler, destanlar, anonim hikâyeler ile bunların bileşiminden oluşan uzun anlatılar (1001 gece masalları vb.) vardı.

genel olarak kurmaca metinler ve anlatılar diyeceğimiz bu metinler herkes içindi ve toplumlara bir şeyler söylemek isteyenler bunlarla derdini ifade etmek zorundaydı. ne var ki bunların da basımı, yayını erişimi ancak belirli koşullara ve izinlere bağlıydı, dahası herkes okuma yazma bilmediği için araçları gerektiriyordu.

kurmaca metinler aracılığıyla bildiklerini, inandıklarını, düşündüklerini ve hayallerini ifade etme arzusunda olan insanların (yazarların) ellerindeki bu aracı kullanabilmelerinin tek koşulu ya topluma mal olmuş anonim hikâyeleri anlatmak ya da naat, övgü, kahramanlık hikâyeleri aracılığıyla dertlerini anlatmaktı.

rabelais bunlara yine halkın içinden olan bir kaynağı ekleyerek derdini anlatmaya çalışmıştır. işte "gülmece ve hiciv" bu yüzden yeğlenmiş ve anlatı formlarının içine eklenmiştir. aslında bu daha önce iki yolla kullanılmaktaydı: bunlardan birisi halk şiirleri, diğeri de halk tiyatrolarıdır.

ama bugünkü roman formuna en yakın anlatı olarak ilk gündeme geldiği örnek rabelais'in yapıtlarıdır.

o dönemde de şimdi de halkın doğal yaşamındaki faaliyetlerden birisi "panayır/karnaval"lardır. panayır ortamları ise, herkesin esit olduğu, her türlü hiyerarsinin yok olduğu özgürce, çekincesiz olarak düşüncelerin ifade edildiği, sakalasaarak, birlikte gülünen ortamlardır. buralarda şenlikler komik ayinler ve kültler, palyaçolarla soytarılar, devlerle cüceler hokkabazlar, ziyafet sofraları, panayır yerlerinde daimi yer alan olaylar ve tiplerdi. mrneğin taç giydirme ve taç alma törenleri, papalık makamının ve giysilerinin kullanılması vb. etkinlikler otoriteyi kırmak sıradanlaştırmak için yapılan eğlenme amaçlı etkinliklerdi.

resmi olmayan ortak bir tören biçimlerinden biri olarak bunun özelliklerinden başta geleni "katılımcıların eşitliği"dir. bu eşitlik onları o faaliyet içinde oldukları gibi olmalarına imkân vermesi nedeniyle önemlidir.

gündelik "sivil" yaşamdaki hâlleri neyse orada o hallerinde bulunurlar, dahası yaptıkları, ettiklerinin hesabının en azından egemenler tarafından sorgulanmayacağını bilirler. bu özgürlük demektir.

işte yazar bu özgürlükten yararlanarak, bir karnavalda olabilecek her şeyi kahramanlarına yaptırarak ve bir karnavaldaki her türlü unsuru kullanarak derdini anlatır.

iki derdinin olduğunu söylemiştik. bunlardan ilki kiliseyi ve otoritelerini eleştirmek ve onlara itiraz etmek, ikincisi ise yeni ve özgür bireyler ve onlar aracılığıyla yeni kurumlar yapıların oluşturulması en azından hayal edilmesidir.

işte bu dertleri ve özlemleri, yani normal zamanda söylenemeyecek düşüncelerini, doğrudan ya da kimi oyun ve hareketlerle anlatımını temel alan bir "roman" formuna en yakın bir anlatıdır "gargantua ve pantagruel"

rabelais bu yapıtında tıpkı bir panayırdıymışçasına, anlatımlarında, düşüncelerini ifadede özgür, rahat bir ortamda dertlerini dile getiriyor.

dolayısıyla "mizah/gülmece" bu kitabın temel unsuru.

rabelais kitabın başında okurlara seslendiği bölümde gülmenin insanı insan eden en temel özellik olduğunu ve amacının güldürmek olduğunu, bunun dışında bir muzırluk aramamak gerektiğini söyler.

dolayısıyla yapıtın içinde gülme, çılgınlık, uygunsuz davranışlar, sövgüler, küfürler, parodiler ve olayları ve insanları komikleştiren taklitler vb. bir çok yöntemle yeni bir gerçeklik yaratır ve bu sırada da kendi düşüncülerinin düşünülmesini ister.

bunları yapmak içinde elinde kullandığı araçların başında "dil" vardır. gündelik dil bu açıdan yazı diline göre inanılmaz olanaklara sahiptir. rabelais onların hepsini kullanır. anlamla sözcük, sözcükle ifade, ifade ile anlatı arasındaki her türlü ilişkiyi çok boyutlu ve farklı biçimlerde kullanır.

bunların neler olduğuna bakacak olursak, her anlam ve biçimiyle "abartı" , "sarmak/sarakaya almak", sözcüğü farklı biçimlerde ve anlamlarda "tekrarlamak" ve "çok/sık tekrarlamak", hemen her konuda "saçmalamak" (absürdlük/absürdite), yeni sözcük anlam "eşitlemeleri ve çeşitlemeleri yapmak", bu bağlamda sözcükleri "bozmak, değiştirmek, türetmek" yani yeni sözcükler yaratmak, aynı sözcüğün farklı "metaforik anlamlarını farklı bazen de karşıt biçimlerde kullanmak", olguları sözcük karşılıkları ve anlamsal olarak zıtlarıyla ifade etmek, bu anlamda tersinleme, kavramı-olguyu alt-üst etme, ardarda aynı durum için birbirine zıt şeyleri savunma ve dile getirme, sanal/ütopik yaratılar ortaya koyma, kabalaşma (grotesk), argo, sövgü, küfür, beddua, ilenç vb. yani asıl olarak sokağın, yaşamın baskın dilini kullanmak (bunu iyi şekilde yapan diğer örneklerin oluşturduğu algıları düşünün. örnekler: louis ferdinand celine-gecenin sonuna yolculuk; metin kaçan-ağır roman, m.uyurkulak-tol,)

bunun yanında daha sonra postmodern yapıtlarda başka biçim ve bağlamlarda araç/yöntem olarak kullanılacak ironi gibi, metinler arasılık gibi, pastiş gibi vb. kimi unsurların ilk/başlangıç biçimlerini kullanmak anlatımın üzerine yükseldiği temel yapıtaşlarını oluşturuyor.

rabelais ayrıca kimi somut olgular, durumlar, bir anlamda "ütopya"lar yaratarak yaşamın başka türlü olunabileceğini, yaşanabileceğini göstererek, okuru kendi düşüncelerini benimsemeye, belki de kandırmaya çağırıyor:

* theleme manastırı (bunun t.more'un ütopya'sı ile ilişkisini ve tersliklerini düşünmelisiniz)

* kilisenin hem mekânsal unsurları hem de araçları ile başka biçimde tasarlanması. örneğin çalınan "çan"ın (duyuran, uyanan, ileten şey) bulunduğu papaza değil, üniversitenin rektörüne, kentın valisine ve kilisenin baş papazına teslim edilmesi. (burada bilim, toplum, dinin kurumsal bağlamda eşitliğini dile getirmeyi hedefliyor. kiliseyi tümünden yok etmenin tehlikesini öngörüp, onu en azından tabi olanlarla eşit kılıyor.)

* anlatıdaki asıl kahramanların "dev" olması "dev figürü": bununla bence yaşamı yaratacak ve oluşacak "yeni insan"ın krallar, yönetenler ve -tanrıdan da - büyüklüğünü ifade etmiş oluyor.

* hikâyenin temel aksiyonunu oluşturan unsurlardan "yeme/içme" faaliyetiyle ve onun çerçevesinde anlattıklarıyla, hem insanın doğal ve sıradanlığını, hem de aslında gündelik yaşamın belirleyiciliğini, üstünlüğünü, temelini ortaya koyuyor. bu unsur aslında kapitalist gelişim sürecinin de ana dinamiğini oluşturacak, tüketim ve üretim konusunun belirleyiciliğini vurgulama imkânı sağlamış olacaktır.

sonuçta bu roman anlam olarak bize şunları anlatmaktadır:

* rönesans'ın başlangıcı: insan merkezli bakışın(hümanizm) ve kapitalizmin (bırakın yapınlar, bırakın geçsinler) doğuşu

* yeni insanın doğuşu ve varlığı: değişim / dönüşüm (beyin ve mide / maddi yaşam ve bilinç) doğrultusunda

* bir varlık olarak bedenin varlığı ve önemi (buradan insana dair araştırma ve bilimin doğması imkân dahilinde olacaktır.

* özgür bireyin eğitim ve onun bileşenlerini kullanarak yaratılması

tabii unutulmaması gereken unsur, bu yapıtın kendi zamanı ve koşulları içinde anlamlandırmasının gerekliliğidir. bugün bize çok sıradan ve doğal gelen şeyler o dönemde lâfi bile edilemeyecek tabular oluşturuyordu muhtemelen. dolayısıyla bu yapıt o zamanın bir tür ütopyası da sayılmalıdır. bu bağlamda ütopyasal özellikleri üzerinde de tartışılmalıdır.

sonuç

her iki yapıt da kuşkusuz birer edebiyat klasiğidir ve okunması gereken yapıtlardır. çünkü dediğim gibi romanın atalarından birisi. gerçek kahramanlar ve düşünceler yaratma yanında romanın işlevlerinden birisinin mevcut anti-kahramanları ve yaptıklarını eleştirmek olduğunu da gösteren, dahası bunu hicivle ve ironiyle yapan, bu bağlamda da çağdaş romanın kapılarını açan, kurallarını oluşturan bir büyük çalışma.

pantagruel ise gargantua'dan on bir yıl önce yazılmış ama gargantua'nın oğlunun yaşam öyküsü anlatılıyor. iki kitap arasında benzerlikler ve yinelemeler var. ama ironi ve eleştiri hemen hemen aynı. kahramanın hikâyesi sadece eleştiri amaçlı kaleme alınmış.

gargantua'nın çevirisini sevgili eyüboğlu, erhat ve günyol'u özellikle anmak ve teşekkür etmek gerekiyor. pantagruel'in çevirisinde de bence eksik yok ama ilkinin edebi gücünün çok daha fazla olduğunu söyleyebilirim.

bir de gargantua'nın ön ve son sözündeki şiirler müthiş.

keşke onları bir besteleyen olsa da herkes bilse...

bir de bilgi vereyim, youtube'de rabelais'i anlatan iki bölümlük fransızca bir film var, altyazısını aradım ama bulamadım. bunu da bulup herkes izlese bu çalışma çok daha güzel ve etkili bir çalışma olabilir.

herkese ilgisi ve katkısı için teşekkürler.

mustafa sütlaş

26.09.2020